

Ev İçi Ücretsiz Emeği Cumhuriyet'in Kadın İdealiyle Okumak

Studying Unpaid Domestic Labor through the Republican Ideal of Women

Samet Ünlü¹

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de ev içi ücretsiz emeğin Cumhuriyet'in kadın idealiyle ilişkisini sosyolojik bir bakış açısıyla ele almaktır. Ev içi emeğin bir değer olarak görülmemesi ve bu nedenle ücretsiz olarak yapılmasının, her ne kadar Cumhuriyet'in kadın hakları konusunda birçok kazanımı bulunsa da günümüzde özellikle ev içi emeğe bakış açısının Cumhuriyet'in kadın idealiyle çeliştiği değerlendirilmektedir. Nitekim Cumhuriyet, kadınları toplumsal hayatta aktif rol almaları için teşvik eden bir ideolojidir. Özellikle ev içi emeğin ücretsiz olması, kadınların bu alandaki emeğinin görülmemesine ve değersizleştirilmesine neden olmaktadır. Bu bakış açısı nedeniyle, kadınlar toplumsal hayatta daha az görünür olmakta ve daha az fırsatı değerlendirmektedir. Sonuç olarak, ev içi emeğin bir iş olarak görülmesinin ve bu emeği yapanlara ücret ödenmesinin Cumhuriyet'in kadın idealine ulaşılabilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, ev içi emeğin toplumsal bir sorumluluk olduğu ve herkesin bu emeğe katkıda bulunması gerektiği de vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Kadını, Ev içi emek, Ev içi ücretsiz emek, Ev işi.

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between unpaid domestic labor in and the Republic's ideal of women from a sociological standpoint. Although the Republic has had many achievements regarding women's rights, the fact that domestic labor is not valued and therefore nonsalaried is considered to contradict with the Republic's ideal of women, especially with its perspective of domestic labor. As a matter of fact, the Republic is an ideology that encourages women to take an active role in social life. In particular, domestic labor'unpaid causes women's labor in this field to be invisible and devalued. It is because of this understanding that women are less visible and with fewer in social life. As a result, it is thought that considering domestic labor a job and paying those who do the housework is important to achieve the Republic's ideal of women. It is also emphasized that domestic labor is a social responsibility and everyone should contribute to this labor.

Keywords: Domestic labor, Housework, Republican Woman, Unpaid domestic labor.

Atıf/Citation: Ünlü, S. (2024). Ev ii Ücretsiz Emeği Cumhuriyet'in Kadın İdealiyle Okumak. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1-24.

---

¹ Dr. Öđr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, samettunnlu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9493-6173.

Extended Abstract

In Türkiye, domestic labor or doing the housework is traditionally on women without being paid. It includes various tasks such as cooking, doing the laundry, cleaning, child care, and patient care. Domestic labor can be considered a factor preventing women from taking an active role in social life and they become of secondary importance. However, domestic labor's being unpaid is a cause for women's labor to be invisible and devalued. The outcome is that women are less visible with fewer opportunities in social life.

The Republic appears as an ideology that encourages women to take an active role in social life. In this article, the relationship between unpaid domestic labor in Turkiye and the women's ideal of the Republic is discussed from a sociological perspective, and it is argued that domestic labor is not seen as a value and therefore not paid, which is a contradiction to the women's ideal of the Republic.

The main topics discussed in the article can be listed as follows:

- What are unpaid domestic labors and related theories?
- Domestic labor's being unpaid causes women's labor in this field to be invisible and devalued.
- Among the things that need to be done to value domestic labor, there is to see domestic labor as a job and to pay those who do it.
- What are the effects of domestic labor on gender roles?

The economic contribution of household chores is often overlooked. These tasks include activities such as food preparation, cleaning, child and patient care. This type of labor is often unpaid and not included in official economic statistics, resulting in an underestimation of the actual size of the economy and, in particular, the contributions of women in this field. Domestic labor needs to be recognized and valued. Giving financial recognition to those who contribute to these activities may encourage women to be more active in social life. It should also be noted that doing the housework without pay makes it difficult for women to fully participate in business life. This may lead to women's earning less and being less active in the social sphere. This article aims to provide an in-depth look at how the economic value of home-based work can be recognized. The fact that domestic labor is unpaid perpetuates gender inequality. This situation causes women to become of secondary importance within the home and family.

Keywords: Domestic labor, Housework, Republican Woman, Unpaid domestic labor.

GİRİŞ

Kadınların ev içerisinde gerçekleştirdikleri çalışmaların 'emek' kavramı içerisinde tanımlanması, kadın çalışmaları literatürü ile birlikte görülmeye başlar. Erkek ve kadınlara ait öğretilmiş iş bölümü, kadınları ev içi işle sınırlamış ve ev dışı çalışma hayatına kadınların katılımının sınırlı kalmasına yol açmıştır. Kadınların emeklerinin görmezden gelindiği toplumsal bir dayatma, ulus inşa süreçlerinin bir çıktısı olarak neredeyse kemikleşmiş hale gelmiştir. Temizlik, bulaşık, çocuk bakımı, yemek yapmak gibi ev içi işler kadınların sorumluluğuna verilmiştir. "Aile toplumun büyük bir kısmı için önemli bir sosyal güvenlik kaynağı olduğundan, Türkiye'de refah devleti yapısı kadının geleneksel olarak anne ve eş olarak kurgulanan idealleştirilmiş toplumsal rolüne dayanmaktadır" (Dedeoğlu & Elveren, 2017). Buna mukabil erkeklige ilişkin oluşan toplumsal tablo ise genellikle erkeğin kamusal alanda başat aktör olarak yer almasına ve evin geçiminden sorumlu kişi olarak kamusal alandaki emeğinin mutlak suretle ücretlendirilmesiyle meydana gelmektedir.

Son yıllarda bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da küresel iş piyasası cinsiyet bazında hâlâ bölünmüş durumdadır. Kadınların iş piyasasına katılımı erkeklerinkine nazaran daha azdır. Bununla birlikte pek çok ücretsiz işin altında kadın imzası bulunmaya devam etmektedir. Kadınlar, ücretli işlere dahil olduklarında ise daha çok kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadırlar ve maaşları erkeklerinkine göre daha düşük kalmaktadır. Kapitalizmin ortaya çıkmasına dek olan süreçte, Avrupa'daki tarıma dayalı toplum yapılarında kadınlar, erkeklerle birlikte tarlada çalışarak üretime katkıda bulunmuşlardır. Fakat aile içerisinde işler net bir şekilde bölünmüş; kadınlar ev işleri, bahçe bakımı ve evcil hayvanların bakımı gibi görevleri üstlenmiştir. Gıda üretimi, elbise ve yatak yapımı, çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev işleri bu dönemde önemliydi ve temel ihtiyaçların aile içinde üretildiği bir yapıda, kadının emeği kritik bir role sahipti (Optiz, 2005). Kadın emeğine ilişkin vurgulanan bu rol günümüzde hâlen önemini korumaktadır. Yalnızca belirli alanlarda değil, pek çok alanda kadın emeğine duyulan ihtiyacın sosyal yaşamda günden güne arttığı görülmektedir. Toplumsal değişme süreçleriyle birlikte kadın emeğinin kamusal yaşama eklemlenmesi toplumsal cinsiyet olgusu üzerinde de

yeni biçimlenmeler meydana getirmektedir. Kadınların iş yaşamında yer almaları ve buna bağlı olarak ekonomik kazanım elde etmeleri pek çok alanda belirli açılımlar meydana getirmekte ve toplumsal alanda var olan çeşitli algıları yeniden üretmektedir (Ünlü, 2022).

Bu çalışma, Cumhuriyet sonrası dönemde kadınların ev içi emeği ve Türkiye’de Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından değişen dinamikleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusundaki güncel sorunları ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada literatür taraması modeli kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda konular detaylı bir şekilde ele alınarak incelenmiştir. Literatür taraması süreci, verileri toplama, verilerin tartışılması, araştırma problemi ile ilişkisinin kurulması ve bilginin sınıflandırılması aşamalarını içermektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Kadın Emeği ve Çalışma Kavramı Üzerine

Kadının ücretsiz emeğini anlamak için ‘çalışma’ kavramını felsefi ve sosyolojik açılardan incelemek gerekmektedir. Çalışma; insanın doğal yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir (Weber, 1999). İnsanlar çalışarak yaratıcı potansiyellerini kullanır ve bu sayede toplumsal ilişkiler kurarak kendilerini geliştirirler. Bu kavramı destekleyen Hristiyan, Marksist ve hümanist öğretiler, XX. yüzyıl düşünce yapısını etkilemiştir (Galetti, 2022).

Dominique Meda, Protestan ahlakını; ‘çalışmayı’ bir arada var olma biçimi, toplumun değerlerini taşıyan ve yeni düzenin toplumsal inşasının temeli olarak gördüğü bir yaklaşım olarak benimsemektedir. Hümanist perspektif, işi bireyin ve toplumun kimlik kazanımının bir aracı olarak görür. Bu görüşe göre, bireyler iş yoluyla toplumda bir konum edinir ve kimliklerini bu şekilde tanımlarlar. Marksist yaklaşım, ‘işin’ toplumu bir araya getiren bir unsur olarak değerlendirilmesini savunur. İş, kolektif bir süreç olarak ele alınır ve üretimde yabancılaşma yaşamayan bireyler için en temel iletişim mekanizmasıdır (Méda & Cardou, 2021). Adam Smith’e göre, emek, her şeyin başlangıcı olan paranın karşılığıdır ve ilk fiyatlandırıcıdır. Smith, emeği ölçmek ve karşılaştırmak için iki ölçüt sunmaktadır: Çalışma süresi ve yetenek/beceri. Yetenek veya becerinin belirlenmesi zor olduğundan, Smith, emek verilerek harcanan zamanı

ölçmeyi önermiştir. Ayrıca Smith, farklı emek türlerini karşılaştırırken 'zaman' kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Emek, üretken ve üretken olmayan emek olarak ikiye ayrılmaktadır Maddi bir katkı sunmayan emeğe, üretken olarak değer atfedilmemektedir. Bu nedenle hemen tükenen emek (hizmetçinin emeği gibi), emek olarak adlandırılmamaktadır (Sandmo, 2019). Bu tür işler değiş tokuşa dahil edilememektedir (Martin, 2021). Marx'a göre ise insan ırkını geliştirme amacını göz ardı eden emek, insan ırkından soyutlanmıştır. Yabancılaşmış emek, bireylerin özgür ve yaratıcı girişimlerini vasıta seviyesinde değerlendirir ve türünün hayatını şahsi geçim aracı haline getirir (Christ, 2015).

"Yabancılaşmak", bireyin kendi öz benliğinden, çevresinden, toplumundan veya çalıştığı işten uzaklaşmasını, onlara yabancı hale gelmesini ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, bireyin sosyal, psikolojik ya da ekonomik sebeplerle kendini dışlanmış, anlam yitimine uğramış veya değersiz hissetmesi durumlarına da işaret edebilir (Méda & Cardou, 2021). Marxist teoride 'yabancılaşma', bireyin üretim sürecindeki rolüyle ilgili bir olguyu tanımlar. Marx'a göre, kapitalist üretim ilişkileri içinde işçi, ürettiği üründen ve üretim sürecinden yabancılaşır. Yani, işçi kendi emeğinin ürünü olan nesnelere hâkim olamaz ve bu ürünler üzerindeki kontrolünü kaybeder. Bu yabancılaşma, işçinin sadece üretim sürecinden değil, aynı zamanda kendi potansiyelinden ve öz benliğinden de uzaklaşmasına yol açmaktadır (Christ, 2015). Karl Marx, 1844 yılında kaleme almış olduğu kitabında, insan ruhunun, emeğe yabancılaşma sonucunda iki farklı biçime evrildiğini aktarmıştır. Marx'a göre ortaya çıkan ilk şey, işçinin kendi emeğine yabancılaşmasıdır. İşçiler modern kapitalist toplumlarda kendi tüketimleri ve bireysel kullanımları için üretim faaliyeti içerisinde yer alamazlar. Hayatlarını sürdürebilmek için emeklerini işverenlere, diğer bir ifade ile burjuvalara satmak durumundadırlar. Burjuva işçinin emeğini satın aldığı anda, işçiye emeğinin karşılığında belli bir ücret vererek, ürettiği değere ve nesneye el koymaktadır. Böylelikle işçi emeği üzerinde herhangi bir şekilde söz hakkına sahip olmamakta ve emeğine karşı yabancılaşmaktadır (Marx, 1959).

Klasik bilim insanları kadının ev içi emeğini emek tanımı içerisinde dahil etmemişlerdir. Cinsiyete dayalı iş bölümü ve bunun emek piyasalarıyla olan ilişkisi hem kadınların iş gücüne katılım biçimini

değiştirmiş hem de ikili bir yapıya yerleştirmiştir. Kadın istihdamının ikili doğasının anlaşılmasında kadınların ilk dönemde attığı adımlar önem kazanmaktadır. Engels, anaerkillikten ayrılmanın dünya çapında kadın cinsiyetinin çöküşü olduğunu savunmaktadır (Moebus, 2017). Ataerkil toplumun ortaya çıkışıyla, aile içerisinde farklı bir iş dağılımı yaşanmıştır. Bu yeni iş dağılımında kadınlar topraktan toplama ve işleme işlerini üstlenirken, erkekler avcılıkla meşgul olmuştur. Ayrıca, silah ve alet yapımında cinsiyetlere göre dengesiz bir paylaşım gözlemlenmiştir (Galetti, 2022).

Crompton ve Harris (1998)'e göre, "kamusal alanın erkeğe, özel alanın kadına ait olduğu şeklindeki bakış açısı, 'erkeksi istihdam/iş modeli' olarak tanımlanmakta, erkeklerin yapmış oldukları işin onların sosyal pozisyonunu ve sosyal-politik davranışlarını tayin ettiği, oysaki kadınların sosyal pozisyon ve tutumlarının istihdam içindeki durumlarıyla değil, aile ve toplumsal cinsiyet rolleri ile tayin edildiği konusunu tartışmaya açmaktadır. Bu yaklaşım, kadınlar için 'toplumsal cinsiyet modeli (gender model)' olarak adlandırılmaktadır" (Akt. Eken 2010). Kadının doğaya ait olduğu, erkeğin akli temsil ettiği böylece doğaya hükmeden eril gücün kadına ve kadının işlevlerine-görevlere hükmedeceği düşüncesi ataerkil bir önyargıdır. Bu önyargıya dayalı olarak evdeki işlerin kadına ait olduğu iddiası yine ataerkil-erkek egemen düşüncenin iddiasıdır ve doğal-ücretsiz-karşılıksız yapılması gereken hatta çok da değerli kabul edilmeyen bir emek ve çalışma biçimi olarak kabul edilme nedeni de ataerkil zihniyetin bir ürünüdür. Toplumda kadının öncelikli görevinin eşinin ve çocuklarının bakımı olduğuna ilişkin algı, kadınları ev içi yaşama bağımlı hâle getirmekte ve gelecek nesillere de söz konusu algı miras bırakılmaktadır (Gerşil, 2015). Karşılıksız ev emeği 1970'li yılların başından itibaren feministlerin tartıştığı teorik sorunlar arasında yer almakla birlikte somut çözümler ve politikalar üretilmekte zorluk çekilen bir alandır (Savran, 2009). Kadının görünmez ev içi emeği, genel anlamda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ile toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde nitelendirilen bir emek biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

'Emek' kelimesi tipik olarak ek değer üretme sürecini tanımlamak için kullanılmıştır. Emegın işleyişiyle ilgili tartışmalarda Marx, 'üretken emek' tanımını sadece ekstra değer üreten emekle sınırlı tutmuş olsa

da kapitalist yapıda ekstra değer oluşturan emekçilerin üretken olarak kabul edildiğini de belirtmektedir (Federici, 2023). Marx, Artı-Değer Teorileri'nde (1998) kapitalist üretimde hangi emeğin üretken emek olarak kabul edildiğini şu şekilde tanımlar:

“Kapitalist üretim anlamında üretken emek, değişen sermaye parçasına (sermayenin ücrete harcanan parçasına) karşılık değiştirilen ve sermayenin yalnızca bu parçasını (ya da kendi emek gücünün değerini) değil, ayrıca ona ek olarak kapitalist için bir artı-değer üreten ücretli-emektir. Meta ya da para, ancak bu yolla sermayeye dönüştürülür, meta, sermaye olarak üretilir. Yalnızca sermaye üreten ücretli-emek üretkendir.”

Bu yaklaşım, teorik olarak üretken olmayan emek kavramını sadece artı-değer üretim şeklinde daraltır. Böylece Marx, üretken olmayan emeği yani kadınların ücret karşılığı olmayan emeğini de kapsayacak şekilde ücretsiz emeğin gözden kaçmasına teorik olarak katkı sunmuştur (Marx, 1959; Mies, 2011).

Bu açıdan Mies, kadın emeği kavramının gelişimi içerisinde önemli olması ve tarihsel pratiği ve teoriyi özetlemesi nedeniyle ortaya çıkarılması gerektiğini öne sürmektedir. Mies, üretkenliğin emeğin miktarına dayalı tanımını reddetmekle birlikte, emeğin üretkenliğinin ancak öncelikle kadınların gerçekleştirdiği maddi yaşamın yaratılmasına harcanan emeğin dikkate alınmasıyla elde edilebileceğini iddia etmiştir. Mies, maddi yaşamda üretiminin diğer tüm tarihsel emek biçimlerinin daimî ön koşulu olduğunu söyleyerek bunun sonucunda ev içi emeğin hem üretken hem de doğal bir emek türü olduğunu söylemiştir (Léveillé, 2012). Batı toplumunda, kadın emeği sorununu anlamak için iki yaklaşım öne çıkmaktadır. Her iki yaklaşım da kadın emeği konusunda benzer sorular sormuşsa da bu sorulara farklı cevaplar vermişlerdir. İlk yaklaşım olan kadın emeğinin geleceği adındaki Bielefeld proje grubunun geliştirmiş olduğu “Zorla Çalıştırma Olarak Kadın Emeği” yaklaşımı, kadınların iş gücüne katılımının düşüklüğünü, düşük ücretlerini ve belirli iş alanlarında yoğunlaşmalarını sorgulamıştır. Diğer bir yaklaşım olan “Kadın İş Gücü Kapasitesi” yaklaşımı, kadınların çalışma kararlarının ev işleri tarafından şekillendiğini varsaymaktadır (Ahn, 2021). Beck-Gernsheim'a göre, toplumsal düzen iki düzleme ayrılmıştır: istihdam alanı ve ev işleri

alanı. Beck-Gernsheim, ev içerisinde yapılması gereken işlerin kadınlara ait olduğunu savunurken, istihdam alanının ise erkeklere ait bir bölüm olduğunu savunan bu düşünceyi, kadının istihdam alanında çalışmasını yabancı bir toprakta çalışmaya benzetmektedir. Bu olasılığın temel sebebi, kadınların bazı özellik ve bilgilere sahip olmasıdır ki bu özellikler ve bilgiler, erkeklerde bulunmayan veya belirli meslekler için gerekli olan yeteneklerdir. Beck-Gernsheim, kadınların ailenin özel alanındaki sorumluluklarının etkisiyle uyum sağlama yeteneği, duygusal bağımlılık ve duyarlılık gibi özellikler kazandığını savunmaktadır (Van Der Veen, 2005). Veronika Bennholdt-Thomsen'e göre, Beck-Gernsheim kadınların konumunu sürekli kullanılabilir bir kaynak olarak değerlendirmekte ve onların seçtikleri meslekleri mesleki sıralamada en alt seviyelere koymaktadır. Ayrıca, Veronika Bennholdt-Thomsen, kadınların genellikle seçim hakkı olmadan düşük maaşlı işlerde buldukları görüşünü taşımaktadır (Laure, 2023; Van Der Veen, 2005). Kadın emeğinin zorla çalıştırma sayıldığı görüşüne göre, kadınların emeğinin belli bir grubun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla zorla çalıştırmaya bağlı olduğuna inanılmaktadır. Cinsiyetleri nedeniyle kadınlara düşük ücretli işler dayatılmakta, dünyaya geldikleri andan itibaren ev hanımı olarak yetiştirilmektedirler (Sprague & Oakley, 2001).

Çağdaş kadın emeğini zorla çalıştırmaya dönüştüren toplumsal mekanizmalar bulunmaktadır; çocukların yalnızca annelerin sorumluluğunda bulunması, kadın istihdamının kendine özgü yapısı, kadınların sosyal güvenlikten daha az yararlanması bu mekanizmalar arasında sıralanabilir. Veronika Bennholdt-Thomsen, kadınların emeğinin hem evdeki işlerde hem de ücretli işlerde önemli olduğunu vurgulamakta ve kadınların her alanda öz savunma yapmasının gerekliliğini dile getirmektedir. Thomsen, birçok toplumda kadınların ücretli işlerden alınıp evde çalışmaya yönlendirildiğini gözlemleyerek, kadınların kendi stratejilerini belirlemesinin önemine işaret etmektedir. (Federici, 2023).

Kadın emeğiyle ilgili bir diğer kavram ise cinsiyet yaklaşımıdır. Bu kavram ilk kez 1972 yılında Anna Oakley tarafından kullanılmış olup aslında bizi kadın-erkek farklılığına götürmektedir. Bu kavram her iki cinsiyeti de kapsayan bir toplumsal düzeni ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri bir toplumsal müdahale alanı haline gelmiş ve söz konusu olan

eşitsizlikler meşrulaştırılmıştır (Zeybek, 2013). İnsanlar sosyalleşme sürecinde cinsiyet özelliklerini geliştirirlerken bu rolleri çocukluk döneminde farklı sinyallerle edinen bireyler, çocuklukla ilgili olarak cinsiyetin kültürel önemini kavramaya başlarlar. İlerleyen dönemde ise cinsiyet kavramı yerini statü belirleyici özelliğe sahip olan toplumsal cinsiyet kavramına bırakmaktadır (Sprague & Oakley, 2001). Irigaray'a göre, toplumsal cinsiyet cinsiyetin bir uzantısıdır. Beauvoir'in, "Kadın doğulmaz, kadın olunur." sözünü değerlendiren Judith Butler ise bireylerin dünyaya erkek veya kadın bedenlerinde geldiğini, sonradan toplumsal cinsiyet kimliğini kazandıkları gerçeğine karşı çıkmaktadır (Bora, 2021).

Toplumsal yapıların çoğunda genel toplumsal cinsiyet algılarının temelindeki aktif öznenin "ataerkillik ve erkeklik hegemonyası" olduğu görülür. Kadın emeğinden bahsederken pek çok kavram kullanıldığı gibi bu alanda pek çok farklı fikre de rastlanmaktadır. Bu fikirlerin ilki olan ataerkillik, bir toplumsal geçiş dönemidir. Özel mülkiyetin ve devlet yapılanmasının oluşumuyla anaerkil toplum yapısı yerini ataerkil yapıya bırakmıştır. Bu konseptin geçmişi üç yüz yıldan uzun olmasına karşın, XVII. yüzyılda bu mesele daha aktif bir şekilde gündeme gelmiştir. Ataerkillik teması, ekonomi ve sosyoloji disiplinlerinde birçok uzmanın üzerinde durduğu bir mesele olarak günümüzde de konuşulmaktadır. Genel kabul gören düşünce, kadınların yaşadığı baskının temel kaynağının ataerkillik olduğudur. Ataerkilliğin çeşitli tanımları arasında günümüzde en yaygın olanı feminist görüş tarafından yapılmıştır (Yüceşahin, 2021).

Ataerkillik, erkeği insan modeli olarak inşa ederken, kadını erkek olmayan, tam olarak insan olmayan, 'mutlak başka' olarak temsil etmiştir. Erkek kendisini bu 'mutlak başka' karşısında, 'kadın olmayan' olarak tanımlar ve böylece sahip olduğu özellikleri bir biçimde yeniden olumlar" (Direk, 2018). Erkeğe ve kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri birbirleriyle karşılaştırılmayacak derecede farklı olsa da zaman zaman hangi rolün etken hangi rolün edilgen olduğu konusunda peşin hüküm içeren ifadelerle karşılaşılır. "Toplumsal cinsiyet kadınlara ve erkeklere uygun varoluş ve davranış biçimlerini reçete etmekle kalmaz, onlar arasında bir iktidar ilişkisi de tesis eder. Erkekler ne yapmalıdırlar ve ne hak ederler, kadınlar ne yapabilir ve ne hak ederler? Erkekler eve ekmek götürmeli, kadınlar öncelikle çocuk doğurup onlara bakmalıdır. Böylece erkeklerle kadınlar

arasında ekonomik gücün erkekte olduğu bir iktidar ilişkisi kurulur. Kadın güçsüz bir varlık haline geldiği için erkeğin çeşitli şekillerdeki kötü muamelesine katlanmak ve mutsuz olduğu halde onunla ilişkisini sürdürmek zorunda kalır. Kadın çalışsa ve ekonomik olarak güçlense de onu hala kadın olarak kodlayan norm dolayısıyla çocuk bakımından ve işlerinden yine birinci derecede o mesuldür. Dolayısıyla iki kez ezilir ya da kendi yerine başka bir kadını ev emekçisi olarak ikame eder ki, bu da yine bu işlerin dışı olarak kodlandığı bir durum yaratır ve erkekler ile kadınlar arasındaki asimetrik iktidar ilişkisini doğrular (Direk, 2018).

Kadın emeğinin hâlâ görünmez olmasının en yaygın açıklamalarından biri, duygusal emek olmasıdır. Kapitalist ataerkilliğin yarattığı eşitsizlik sonucunda, toplumsal cinsiyet rollerini toplumsal iş bölümüne göre toplumsal değerler üzerinden değerlendiren insanlar tarafından değersiz görülmüş ve bu emek kadınlara tahsis edilmiştir. Duygusal emeğin resmi bir çalışma günü veya piyasa eş değeri yoktur; emeğin yoğunluğu yüksektir, bunun sonucunda bu emek ölçülemez ve fark edilmeden kalır (Baxter, Hewitt, & Western, 2005). Görünmeyen emek kavramı, kadının ev içinde harcadığı emeği de kapsamaktadır. Kadın emeğini aile içerisinde harcamakta, eşi ve çocuklarına ya da yakın aile bireylerine karşı bakım, beslenme gibi işlerden sorumlu tutulmaktadır. Zamanla görünmeyen emek kavramı daha fazla kullanılmaya başlamış, kavramsal bakımdan ise netliğini yitirmeye başlamıştır (Savran & Demiryontan, 2012).

Ev İçi Ücretsiz Üretim

Ev içi ücretsiz üretime dair oluşan sosyolojik portreye bakıldığında karşımıza toplumsal cinsiyet olgusuna ilişkin bir panorama çıkmaktadır. Ev içi ve ev dışı olarak iki biçimde ortaya çıkan tabloda; ev içi çoğunlukla kadınlarla özdeşleşmekteyken, ev dışı ise erkeklerle özdeşleştirilen bir eğilim göstermektedir. Bu eğilimin kaynağı aranmak istendiğinde tarihten bugüne farklı disiplinlere mensup pek çok araştırmacının bu eğilimi üreten yorumlarla bulunduğu görülmektedir. Parsons'a göre erkek araçsal rolü (toplumla bağ kurma) kadın ise dışavurumcu rolü (anlamlı rol) üstlenir. Ailede erkeğin rolü gelir sağlayan, ekmeği kazanan birey olması ve yaptığı iş yoluyla ailenin dış dünyayla ilişkisini kurması nedeniyle 'araçsal rol', kadının rolü ise, ev ve çocukların sorumluluğuyla

ilgilenererek, ailenin gereksinimlerini tatmin etmesi nedeniyle 'duygusal rol' olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kadın ücretli olarak istihdam edilse bile, bu ücret aile bütçesine katkı olarak görülmekte, esas yerinin ev olduğu anlayışı değişmemektedir. Bu yaklaşımın ardında, biyolojik cinsiyete dayalı özelliklerin, kadın ve erkeğin rollerine yansıtılması yatmakta, böylece kültürel ve sosyal olarak yapılandırılmış toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmaktadır (Eken, 2010).

Cinsiyetler bağlamında ev içi ve ev dışı görevler olarak yorumlanan işlere dair Bourdieu (2018) *Eril Tahakküm* adlı eserinde geleneksel dönemleri referans olarak erkekler ve kadınlar arasındaki farkı şöyle anlatmaktadır: "Erkekler dış tarafta, resmi, kamusal, sığ, kuru, yüksek ve süregelen olmayan taraftadır; öküzün boğazlanması gibi, saban kullanma veya hasat kaldırma gibi (öldürme ve savaşa hiç değinmeyelim bile), kısa, tehlikeli ve gösterişli olan, hayatın olağan akışında kopuşlara işaret eden işler onlara aittir. Buna karşılık kadınlar iç tarafta yer alır; nemli, alçak, eğik ve süregelen tarafta onlara evsel işler tahsis edilmiştir. Yani özel ve saklı, hatta görünmez ve utanç verici olanlar (çocukların ve hayvanların bakımı gibi), bir de mitlere dayalı sebeplerle bazı dışarı işlerinden sorumludurlar. Yani suyla, ota, yeşille (çapa ve bahçe işleri), sütle ve odunla ilgili olanlardan, bilhassa da en pis, en biteviye ve en bayağı işlerden" (Bourdieu, 2018). Erkeğin kamusal alanla kadının ise daha çok özel alanla bütünleştiği bir toplumsallığı salık veren bu durum üzerine düşünülürken gündeme gelen bir diğer konu ise kamusal ve özel alan dikotomisidir.

Kamusal ve özel alan olgularına yönelik felsefi bir boyuttan hareket eden Berktaş: "Kamusal/özel alan ayrımı eski Yunan düşüncesinden ve onun polis (kamusal alan), ile oikos (hane) kavramlaştırmasından türetilir; polis, erkeklerin yönetim alanı, diğeri ise, kadınların ve çocukların yeri olan ev içidir" (Berktaş, 2018) biçiminde konuya dair vurguda bulunmaktadır (Akt. Ünlü, 2022). Bu bağlamda ev içerisindeki emek üretimi kadınlara mahsus bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev işi; ister ücretli ister ücretsiz olsun, 'kadın işi' olarak tanımlanır. Ev hizmetlisinin yaptığı işler, yani 'yeniden üretim işleri', onun tarafından yapılmadığında, ev

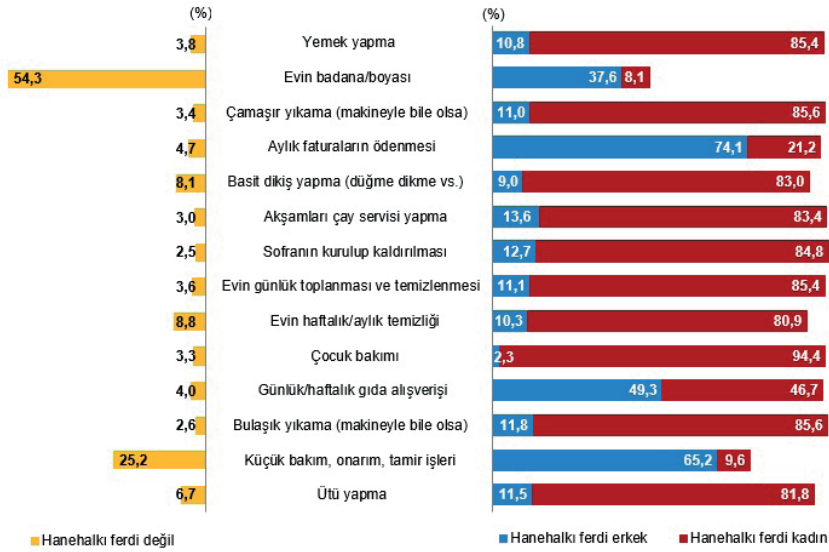
kadınları ve anneler tarafından, ücretsiz olarak yerine getirilir. Ev işinin düşük statüsü (ister ev kadını ister hizmetli tarafından yerine getirilsin) bu işlerin fiziksel, ekonomik ve ideolojik görünmezliğine neden olur. Evde yapılan işler ya elle tutulur, somut sonuçlara yol açmaz, ya da çok çabuk tüketilirler; özel alanda gerçekleştirilirler, kâr getirmezler, yalnızca kullanım değeri üretirler. Bu işlerin insan ilişkileri ile sarılıp sarmalanmış olmaları, gerçek bir çalışmadan çok 'sevgi emeği' olarak değerlendirilmelerine neden olur (Bora, 2021).

Ev içerisindeki emek üretimi, değer yaratmadığı ve mal ya da ürün üretimi miktarını artırmadığı için toplumsal üretimin bir parçası sayılmamaktadır. Toplumsal olarak gereksinim duyulan ürünlerin devamı insanın emek gücüne, yani bedeni ve sosyal varlığına bağlı olmaktadır (Van Der Veen, 2005). Ancak üretimin devamı için gereken emek gücü belirli bir ömre sahiptir. Gücün yok olması halinde yenisinin yerine getirilmesi gerekir. Emek gücünün mal olarak yeniden üretimi ise kapitalizm temel koşulu olmaktadır. Kapitalizm, emek gücünü her daim sabit miktar ve kalitede tutmayı hedeflemekte ancak iş gücünün içinde bulunduğu koşullarla ilgilenmemektedir. Marx, çalışanın emek için harcadığı zamanı zorunlu olarak tanımlamıştır (Baxter, 2005). İşçi günlük zamanının yarısını çalışmaya, diğer yarısını da boş zamana ayırır. Ev içi emek ücretli emekten ayrılmaktadır. Bu farkı yaratan faktör ise verimlilik durumudur. Çünkü kapitalizmin temel içeriği sanayileşme yoluyla artı değer elde etmektir. Fabrikalarda çalışan ücretliler emeklerinin karşılığını alırken, zorla çalıştırmanın bir parçası olan ev içi işleri, mal satın almaya yetecek kadar para yaratmadığı için ücretli işten ayrılmaktadır (Korkmaz & Budak, 2022). Ev içi ücretsiz üretim, işçilerin artı değer üretimini azaltıcı etkiye sahiptir. Artı değer teorisinde Marx, bir iş gününün on saat olduğuna ve bunun beş saatinin gerekli emeğe, beş saatinin artı emeğe ayrıldığına inanıyordu. Çalışma günü içerisinde çalışma saatlerindeki her artış, artı değere ilave bir katkı sağlarken, ev içi emek ise kapitalist birikimle çelişmektedir. Çünkü insanın ev işi yaparak geçirdiği her saat ona artı değer yaratacak zaman bırakmaz. Kadınların ev işlerini üstlenmesi erkeklerin ücretli emek kapasitesini arttırmaktadır ancak bu dönemde

ev işleri nedeniyle işsiz kalan kadınların bakımı da erkeklerin üzerinde kalmıştır. Sermaye birikimindeki eğilimler, daha fazla aile üyesinin iş gücüne katılmasıyla ev içi emeklerinde bir düşüş yaşanmaya başlamıştır. Ev içi emegi azaltarak üretime katılan kadınlar artı değeri artırırken, ev işlerinin toplumsallaştırılması sorununu da gündeme getirmiştir (Çakır, 2016). Ev içi emegin azalması ve kadınların ücretli üretime katılması ile ev içi emegin kolektif hizmetlere dönüşmesinin önu açılmıştır. Ev işlerinin kolektif hizmetlere dönüştürülmesi olanağı tartışılırken, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı bu durum zorlaşmaktadır. Bu dönüşüm sürecinin sonucunda, aile içi emekle toplumda gerçekleşen üretimin entegrasyonu esastır. Ev içi emegin azalmasının beklenen bir sonuç olduğu görölmektedir. Kapitalist yaklaşım bu durumu sermayesini genişletmek adına benimserken, sosyalist yaklaşım emegi toplumun tümüne yayma amacı gütmektedir (Galetti, 2022).

Türkiye'de Ev İçi Emek

Evde gerçekleştirilen işler, ataerkil yapı ve kapitalizmin kritik destek noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Ev işi, ücretli olsun veya olmasın, insanların yaşamaya devam etmeleri için ihtiyaç duyduklarını üretmek için yapılan çeşitli zihinsel ve fiziksel emegi ifade etmektedir. Ev içi çocuklara bakmak, yemek yapmak, temizlik yapmak gibi işler genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Nagihan Kahveci, 2021). Her ne kadar bu işler için ücret ödemesi olmasa da ekonomik açıdan ev işi önemli ve değerli bir üretimdir. Kadınların evde yaptığı ücretsiz emek literatürde 'görünmez emek' olarak kendisine yer bulmaktadır. Ancak son dönem görünmez emek kavramı yaygınlaşarak iş gücü piyasasında kullanılmaya başlanmıştır. Ücret karşılığında çalışan kadınlar, özellikle de ev içi emek işi yapanların gerçekleştirdikleri iş görünmez iş olarak tanımlanmaktadır (Makal, 2010). Türkiye'de ev işlerinden sorumlu kişilere ilişkin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan "Türkiye Aile Yapısı Araştırması-2021" verileri Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Ev İşlerinden Sorumlu Kişiler (2021) (Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021)

Araştırmanın sonuçlarına göre cinsiyete göre ev işlerinden sorumlu bireyler incelendiğinde, genellikle ev işlerini kadınların üstlendiği görülmüştür. Kadınlar yüzde 94,4 ile çocuk bakımı, yüzde 85,6 ile bulaşık yıkama, yüzde 85,6 yemek yapma, evi temizleme işlerini üstlenmişlerdir.

Ev işlerinin görünmezliğinin en önemli nedeni, karşılığında herhangi bir ücret alınmamasıdır. Kadın ev işlerinin çoğunu üstlenmekte olup, yaşam standardı tamamen eşinin gelirin ve eşinin gelirini ne şekilde dağıttığına bağlıdır. Bundan dolayı özellikle dışarıda çalışmayan kadının ev içi emeği görünmez olmaktadır. Evde çalışan kadınların güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışması, ev işinin değersizliği algısının dolaylı bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Karakaya, 2018).

Cumhuriyet Dönemi Kadın Emeği

'Görünmez emek' kavramı esas olarak evde, tamamen özel olarak ve herhangi bir ücret alınmaksızın yapılan işleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp yeni kurulan Cumhuriyet'in laik bir ulus devlete dönüşmesi sırasında ev işleri değişikliğe uğramıştır. Alt sınıf ailelerde kadınların yaptığı ev işleri, üst sınıf

ailelerde köleler tarafından, Cumhuriyet'e geçişle birlikte gündelikçiler tarafından yapılmaya başlanmıştır (Bildirici & Anafarta, 2001). Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Yeni Cumhuriyet'in başlarında kadınlar genellikle ev dışında çalışmadıkları gibi, evde temizlik, yemek pişirme ve diğer işleri yapmaktaydılar (Birer, 2019). O dönemin kadınları da kendilerini çalışan olarak görmüyor, ev hanımı olarak tanımlıyorlardı (Aydın, 2015).

Yeni Cumhuriyet, kendi kurallarını ve yaşama biçimini eski gelenekler üzerine kurarken, 'çağdaş yurttas' da, birbirine eklenen alışkanlıklar, refleksleşmiş değerler ve yeni kabuller üzerinden şekillendi. Güçlü olup bunu göstermeyen, kendini ağırdan alan, çalışmayan ama çalıştıran, konuşmayan ama yönlendiren, oturan ama yöneten erkek modellerine sportmenlik, çalışkanlık, beceriklilik ve uysallık gibi nitelikler de yüklendi. Kadınlar ise, ev içi görevlerini ihmal etmeden, kamusal alanda etkin olmaya çağrıldılar. Kadınların görünürlüklerinin artması, ev geçindirme sorumluluğunu paylaşmaları, yalnız yaşamaya, çocuklarını tek başına büyütmeğe başlamaları, kız çocuklarının ev içindeki konumlarını görece değiştirdi; dersleri daha iyi olan, saygın meslekler elde eden, babalarıyla özel ilişki kurup güvenilirlik kepini giyen kız kardeşlerin sayısı arttı (Selek 2018). Göle (2009)'nin yorumuyla: "Kadınların ev dışında yeni toplumsal kimlik kazanmaları, cinsel kimliklerinden arınmaları ile paralel gelişmektedir. Özellikle Simone de Beauvoir'ın temsil ettiği eşitlikçi liberal feminizme göre, kadının özgürleşmesi dişiliğinin (biyolojisinin, doğasının) getirdiği esaretten kurtulmasıyla eş değerdir; kadın, özel aile alanından kamusal çalışma alanına çıkmasıyla kadınlığından kurtulacak, insanlık mertebesine erişecektir" (Göle, 2009).

Cumhuriyetin erken döneminde kadın kamusal alana çıksa da Cumhuriyet ideolojisi ataerkil sistemi yeniden üreterek, eğitime yönlendirilen kız çocuklarından iffetli olmaları da beklenmiştir. Kadına öncelikli olarak annelik ve eş rolü görevi verilmiştir (Lüküslü, 2009). Bu görevin yerine getirilmesi bir anlamda Cumhuriyet'in emanet edileceği eğitilmiş ve sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Bu dönem kadınlar hem eğitim sistemi sorumluluğunu üstlenmiş hem de beden terbiyesi ile sağlıklı ve güçlü bir nesil yetiştirme sorumluluğu üstlenmiştir. (Akın, 2004). Cumhuriyetle birlikte kadınlara yüklenen bu yeni misyonlar aynı zamanda sosyal alandaki değişimlerin de işaretlerini sunmaktadır.

Cumhuriyet'in sosyal alanındaki değişimler ev içi alanları da etkilemiştir. Yeni oluşturulan ulusal devlette evdeki görevlerin nasıl daha verimli hale getirileceği popüler bir tartışma konusu haline gelmiştir (Ergüder, 2010). Bu alanda gerçekleştirilen en önemli reformlardan birisi 1928 yılında bir kadın kolejinin açılmasıdır. 1927'de Türkiye'ye gelip Türk eğitimini değerlendiren John Dewey gibi Batı'dan gelen uzmanların önerisiyle 1928'de bu okul kurulmuş ve okulun kurulmasının ardından kız enstitüleri de faaliyete geçirilmeye başlamıştır (Cortina, 2011). Bu kurumların hedefi, genç kızlara ev görevlerini daha çağdaş ve etkili yöntemlerle gerçekleştirebilmeleri için beceriler kazandırmaktır. Ana hedef, Türk kadınlarının ev içindeki etkinliklerini artırarak daha üretken olmalarını sağlamak adına onlara eğitim sunmaktır. Enstitü'nün yayınladığı materyaller, kadınlara ev işlerini daha etkili bir şekilde nasıl yapabileceklerine dair yönergeler sağlamaktadır. Günlük olarak bulaşık yıkamak, yemek hazırlamak, elektrikli süpürgeyle temizlik yapmak ve toz almak gibi görevler esas alınırken, ütü yapmak ve çamaşır yıkamak da bu eğitimde yer almaktadır (Öztürk, 1999). Bu eğitim gündelik hayat pratiklerinin kadın üzerinde biçimlendiğini belirgin bir biçimde resmetmektedir. Oluşan bu toplumsal durumu Lefebvre (2016)'nin yorumuyla desteklemek gerekirse: "Gündelik hayatın ağırlığı kadınların üzerindedir. Kadınlar var olan durumu tersine çevirerek gündelik hayattan bir çıkar sağlayabilirler; ancak her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Birçok kadın bu ağırlığın içinde tutsak kalır. Kadınların ikameleri vardır; kadının kendisi bir ikamedir. Kadınlar gündeliklik içinde hem öznedirler hem de gündelik hayatın kurbanlarıdır, dolayısıyla nesnedirler. Kadın aynı zamanda hem alıcı hem de tüketicidir; hem metadır, hem de metanın simgesidir."

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından Türkiye'de bir dönem, özellikle kırsal kesime göre daha ayrıcalıklı bir konumda görülen ev kadınlığı, zamanla global gelişmelerle toplumsal bir konuya dönüşmüştür. Evdeki çalışmanın değerini ortaya koyacak yaklaşımların geliştirilmesi gündeme gelmiştir (Coşar, 2017). Kadın örgütlerinin güçlü çabaları sayesinde Türkiye'de somut tedbirlerin alındığı bir dönem başlamıştır (Kara, Afşar & Kara, 2020). 1995'te Türkiye, Birleşmiş Milletler'in Dördüncü Kadın Konferansı'na ve 2000'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış temalı XXI. Yüzyıl Konferansı'na iştirak etmiş ve bu konferansların sonuç

metinleri ile eylem planlarını onaylamıştır. Türkiye, Nairobi Stratejisi kapsamında belirlenen 12 kritik alandan 8'ini öne çıkarmış ve bu alanlarda ilerleme kaydetmek için belirgin girişimlerde bulunmuştur (Kadının İnsan Hakları Bağlamında Birleşmiş Milletler ve Türkiye'nin Yükümlülükleri, Aralık 2001). Bu hedefler öncelikle kadın ölümlerini azaltmak ve kadınların eğitim ve okuryazarlık oranlarını artırmaktır. Türkiye'nin kabul ettiği ve hayata geçirmeyi vadettiği stratejik planın ana hedeflerinden biri; şu an ücretsiz olarak çalıştığı kabul edilen kadınların evdeki işlerinin ulusal hesaplara eklenmesidir. Ayrıca, ev içi ve tarla dışı faaliyetlerde bulunan kadınların sosyal güvence kapsamına alınması için gerekli adımların atılması öngörülmektedir (Ergüder, 2010).

Türkiye, Medeni Kanun'un değiştirilmesinden başlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için çalışmalara başlamıştır. Medeni Kanun değişikliğinde günümüzün en önemli konularından biri, ev işinin bir değer olarak kabul edilmesidir. 2002'de Medeni Kanun'da gerçekleştirilen düzenlemeler, kadınların evdeki emeklerini tanımaya yönelik adımlar atmıştır. Bu revizyonla, evdeki kadın emeği önemli bir şekilde değerlendirilmiş ve kanunda bulunan dengesizliklerin giderilmesine çalışılmıştır. Medeni hukukta belirtilen eşitsizlikler; evlilik ilişkisinin sahibinin koca olması, ev seçiminin kocaya bırakılması, kadının kocasının soyadını almasıdır. Uzun bir mücadelenin ardından 2002 yılında yenilenen medeni kanunla pek çok eşitsizlik ortadan kaldırılmaya, Medeni Kanun'daki eksiklikler ve eşitsizlikler giderilmeye çalışılmıştır (Kılıçoğlu, 2016). "Erkek evin reisidir." maddesi kaldırılarak erkeğin 'yasal reisliği' sonlandırılmış ve evlilikte eşlerin eşit söz hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Geleneğimize göre karı-koca arasında mal paylaşımı veya bölüşümü yoktur ancak boşanma durumunda eşlerin evlilik süresince elde etmek için emek verdikleri mallar yalnızca sahibine ait olduğundan diğer taraf zarara uğramaktaydı. Evlilik sırasında aile geliri üzerindeki etkisinin yanı sıra, ataerkil tutumlar nedeniyle edinilen mallar üzerinde tasarruf hakkının yalnızca kocaya ait olması, kadınları boşanma mağduru haline getirmekteydi. 2002 yılından bu yana uygulanan yeni yasal mülkiyet sistemi, ortak evlilik sırasında edinilen malları da içermektedir.

Her ne kadar Medeni Kanun'da yapılan değişikliklerle mal paylaşımında mağduriyet çözülmeye çalışılmış ise de çocukların bakımı ile diğer ev işlerinde de adaletsizlik devam etmektedir. Ortaya çıkan bu adaletsiz tablo göstermektedir ki, ev içi emeğin birincil aktörü durumunda olan kadının ev içerisindeki pratiklerinin günümüzde hâlen geçerliliğini koruyacak biçimde maddi karşılıkla sonuçlanmamasıdır. Bu doğrultuda Medeni Kanun kapsamında kadının lehine olan değişiklikler kadınların yaşamış oldukları ev içi emek sömürsünün ortadan kaldırılmasına yetmemiştir. Kadınların ev içi emek sömürsüne maruz kalmaları yalnızca bir kadın sorunu olarak ortaya çıkmamakta aynı zamanda erkek ve kadın arasındaki toplumsal eşitsizlikleri derinleştirerek sosyal alandaki cinsiyet eşitsizliğini daha üst boyutlara taşımaktadır.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet rolleri ve ülkelerin kalkınması arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Beşerî sermayenin geliştirilmesi, toplumların ekonomik başarısının anahtarı olarak kabul edilmektedir ve bu sürece kadınların katkısı büyük önem taşımaktadır. Kadınlar, hem ev içerisindeki ücretsiz yeniden üretim işlerini hem de iş yaşamlarını birlikte sürdürmektedirler. Kadının görünmeyen emeği olan ev işleri ile mesleğini birlikte sürdürmesi 'ikinci vardiya' olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, kadınların ev içi işlerini ve aynı zamanda iş dünyasındaki rollerini dengeleme görevi üstlenmesi anlamına gelmektedir. Dış ortamda bulunan işler, sıklıkla evdeki işlerin bir uzantısı olarak görülmekte ve bu durum kadınların, ev dışında çalışsalar bile, evdeki yeniden üretim işlerini de yerine getirmek zorunda oldukları anlamını taşımaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda cinsiyet eşitsizliği sorunlarını da gündeme getirmektedir. Kadınlar, ev işleri ve iş yaşamları arasında denge kurmaya çalışırken, ekonomik bağımsızlık, işte yükselme fırsatları ve yaşam kalitesi gibi konularda çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Toplumların ilerlemesi, artık sadece ekonomik kazanımlarla değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve normların evrimi ile de yakından ilişkilidir. Cumhuriyet dönemi Türkiye'si, modernizm ve toplumsal değişim açısından dönüşümün simgesi halini almıştır. Cumhuriyet'in getirdiği değerler ve idealler, toplumsal cinsiyet rolleri açısından özellikle de kadın emeği açısından önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir.

Kadınlar, Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından hem aile içerisinde hem de kamusal alanda daha fazla rol alma fırsatı bulmuşlardır. Ancak bu değişim kadınların ev içi ücretsiz emeğini yerine getirme yükümlülüğünün ortadan kalktığı anlamını da taşımamaktadır. Bilakis, bu değişim karşısında kadınların sorumlulukları daha fazla artmış, kadınlar bu değişimle birlikte hem evde hem de dışarıda çalışmanın zorlu dengelemesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Tablo 1'de görüldüğü üzere kadınların ücretli bir mesleki kimliğe sahip olmaları ev içi görevlerde (yemek, temizlik, çocuk bakımı vb.) birincil aktör durumunda olmaları algısını değiştirmemiştir. Cumhuriyet'in, kadınları kamusal alanda var edebilme çabası 100 yıl sonra bugün hâlen kadının ev içi işlerden sorumlu olmasına yönelik toplumsal kabulleri değiştirememiştir. Aynı zamanda ev içi emeğin ücretlendirilmesi konusunun karşılık bulamaması kadınların aleyhine gelişen bir toplumsal duruma yol açmıştır. Sonuç olarak ev içi emek konusundaki cinsiyet eşitsizliği görünür şekilde devam etmektedir.

Evde gerçekleştirilen görevler, genellikle üretken bir katkı olarak algılanmaz ve toplumsal değer anlamında göz ardı edilir. Evde harcanan çaba, genellikle toplumun genelinde bir meslek olarak tanınmamıştır. Toplum içerisinde üretim sadece fabrika veya iş yerlerinde sermaye ile ücretli işçi arasında gerçekleşen ilişkiler olarak ele alınmaktadır. İş gücünün yeniden üretilmesini sağlayan ev kadını tanımı, değişen koşullar ışığında tekrar ele alınmalıdır. Kapitalist sistem, maliyetleri optimize etmek için bedelsiz yeniden üretim çabasına bağımlıdır. Bu bedelsiz çalışmanın maliyeti karşılandığında, sermaye birikiminin ritmi etkilenebilir. Ev işlerine ücret ödenmesi, ev işlerinin kadınlar tarafından ücretsiz olarak yapıldığı algısının değişmesi, tüm bu işlerin doğallaştırılmış yapısının da bozulmaya başlamasına yol açacaktır. Ev işlerinin cinsiyetten bağımsız hale gelmesi için, hem toplumsal cinsiyet rollerinin tartışılarak yeniden düzenlenmesi hem bu işler için kadınlara bir ücret ödenmesi durumu değerlendirilmelidir. Ancak bu ücret, erkeklerden ziyade kolektif sermayenin temsilcisi olan devlet tarafından karşılanmalıdır. Devlet tarafından kadının ev içinde ücretsiz olarak gerçekleştirdiği işlere ücret ödenmesi hali, ev işlerinin toplumsal cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalara farklı bir yön verilmesine olanak sağlayabilecektir. Bu durumun ev içi ücretsiz emeğin maddi karşılıkla sonuçlandırılarak Cumhuriyet'in kadın algısında yeni değişimler meydana getirmesi ve ev içi emeğin Cumhuriyet'in kadını idealize etme biçimindeki yerini yeniden sorgulatması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Etik Beyan: Araştırma etik beyan gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Finansal Destek: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar / References

- Acar Savran, G., & Tura Demiryontan, N. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*, 2. Baskı. Ordam Yayıncılık.
- Acar-Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih-Diyalektik Bir Feminizm İçin*, 2. Baskı, Kanat Yayınları.
- Ahn, S.Y. (2021). The Debate on the Limits of Growth in Germany and Its Implications for Gender: Focused on the Iceberg Model of Maria Mies. *The Korean Journal of Area Studies*, 39(2), 53-81.
- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar. Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İletişim Yayınları.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.
- Baxter, J., Hewitt, B., & Western, M. (2005). Post-familial families and the domestic division of labour. *Journal of Comparative Family Studies*, 36(4), 583-600. <https://doi.org/10.3138/jcfs.36.4.583>.
- Berktaş, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti*. 6. Baskı. Metis Yayınları.
- Bildirici, M., & Anafarta, N. (2001). Türkiye'de Kadın Emeği Üzerine Bir Çalışma. *İktisat İşletme ve Finans*, 16(179), 53-71.
- Birer, B. A. (2019). Kimlik-Mücadele İlişkisi: Feminist Kadınların Anlatılarında Ev İçi Emeğin Bölüşümü. *Kültür ve İletişim*, 22(2), 44. <https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.629012>.
- Bora, A. (2021). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. 10. Baskı. İletişim Yayınları.

- Bourdieu, P. (2018). *Eril Tahakküm*. (Çev. Bediz Yılmaz), 4. Baskı. Bağlam Yayınları.
- Christ, O. (2015). "The Concept of Alienation in the Early Works of Karl Marx". *European Scientific Journal, ESJ*, 11(7), 551-563.
- Cortina, R. (2011). Globalization, social movements, and education. *Teachers College Record*, 113(6), 1196-1213.
- Coşar, Y. (2017). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kadın Emeğinin Rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 115-138.
- Çakır, H. (2016). Kadınların sınıfı ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 266-285. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.509355>.
- Dedeoğlu, S. & Elveren, Y.A. (2017), "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Refah Devleti", *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın*. 2. Baskı, İletişim Yayınları, s. 29-47.
- Direk, Z. (2018). *Cinsel Farkın İnşası: Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet*. Metis Yayınları.
- Eken, H. (2010). *Rol Etkileşimi Bağlamında Kadın Subaylar*. Palet Yayınları.
- Ergüder, B. (2010). Sermaye Birikimi Sürecinde Ücretsiz Kadın Emeği. *İktisat Dergisi*, 514, 21-27.
- Federici, S. (2023). *Dünyayı Yeniden Efsunlamak: Müşterekler Siyaseti ve Femizim*. (Çev. Ebru Kılıç). Sel Yayıncılık.
- Galetti, C.C.H. (2022). Rethinking the relations between gender and capitalism: a discussion about work and wages. *Revista Estudos Feministas*, 30(2), 208-212.
- Gerşil, G. (2015). Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(1), 158-181.
- Göle, N. (2009). "Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak". İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri: İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması. (Der. Nilüfer Göle). 3. Baskı, Metis Yayınları, s. 19-41.
- Kara, S., Afşar, B., & Kara, E. (2020). Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü ve Büyümeye Etkisi (2008-2018). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(2), 590-602.
- Karakaya, H. (2018). Görünmez Emek ve Ev Kadınları. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2(1), 73-95.

- Kılıçoğlu, A.M. (2016). Medeni Kanunumuzu Nasıl Değiştirdik? *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 1717-1757.
- Korkmaz, A.N., & Budak, S. (2022). Ekonomik (İktisadi) Kalkınma ve Kadın: Türkiye Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 6(1), 197-223.
- Laure, H. (2023). Maria Mies et Veronika Bennholdt-Thomsen - La Subsistance. Une perspective écoféministe, traduction Annie Gouilleux et Chloé Pierre. *Cahiers Du Genre*, 74(1),276-279.
- Lefebvre, H. (2016), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev. Işın Gürbüz), 4. Baskı, Metis Yayınları.
- Léveillé, D. (2012). Maria Mies, Patriarchy and Accumulation on a World Scale. Women in the International Division of Labour. *Recherches Féministes*, 1(2),148-153.
- Lüküslü, D. (2009). *Türkiye’de Gençlik Miti, 1980 sonrası Türkiye Gençliği*. İletişim Yayınları.
- Makal, A. (2010). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği. *Çalışma ve Toplum*, 2(45), 13-41.
- Martin, C. (2021). Adam Smith and the Poor: A Textual Analysis. *Journal of Economic Behavior and Organization*, (184), 837-849. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2020.08.035>
- Marx, K. (1959). Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. *Economica*, 26(104). <https://doi.org/10.2307/2550890>
- Marx, K. (1998). *Artı-Değer Teorileri- Birinci Kitap*, (Çev. Y. Fincancı), Sol Yayınları.
- Méda, D., & Cardou, N. (2021). Dominique Méda. *Dans Nectart*, N° 14(1), 18-32.
- Mies, M. (2011). *Ataerki ve Birikim*. (Çev. Yıldız Temurtürkan, Dipnot Yayınları.
- Moebus, K. (2017). Economies of Commoning – New Frameworks for Citizen Participation? *Practicing the Commons*.
- Kahveci, Z. N. (2021). Beypazarı’nda Kadının Ev İçi Emeğinin Dönüşümü: Deneyim ve Aktarım. *Folklor/Edebiyat*.106, 75-99.
- Opitz, C. (2005). Geç Orta Çağ’da Yaşam. G. Duby ve M. Perrot (Der.), *Kadınların Tarihi*. 2. Cilt, (Çev. A. Fethi), T. İş Bankası Yayınları. s. 255-299.
- Öztürk, M. Y. (1999). Kapitalist Gelişme ve Kriz Sürecinde Kadın Emeği: Asya Deneyiminden Çıkarılacak Dersler. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 105-132.

- Sandmo, A. (2019). Adam Smith And Modern Economics. In *Adam Smith*. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc77g77.19>.
- Selek, P. (2018). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*, 8. Baskı, İletişim Yayınları.
- Sprague, J., & Oakley, A. (2001). Experiments in Knowing: Gender and Method in the Social Sciences. *Contemporary Sociology*, 30(3), 311-313.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022). Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Kad%C4%B1n-2022-49668&dil=1>.
- Ünlü, S. (2022). *Erkeklik Algısı ile Evlilik Uyumu Arasındaki İlişkide Çatışma Çözme Biçimlerinin Rolü*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Van Der Veen, R. (2005). Reinventing the Family: In Search of New Lifestyles. *Australian Social Work*, 58(1), 113-114.
- Weber, M. (1999). Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu. *Ayraç Yayınevi*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yüceşahin, M.M. (2021). Çalışan Kadınların Ev Emeğine Yönelik Söylem ve Yaklaşımlarının Bir Değerlendirmesi. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 22(1), 83-106.
- Zeybek, S.O. (2013). "Bu Bebeğin Annesi Nerede?": Cinsiyet, Babalık ve Armağan İlişkileri. *Toplum ve Bilim*, 126, 120-144.